

Dit is de vierde jaarlijkse nieuwsbrief over het Beschermingsplan Gentiaanblauwtje. Ook in 2006 is weer veel gedaan om het gentiaanblauwtje er weer bovenop te helpen. Daartoe is nu ook in Gelderland een Blauwe Brigade opgericht. Vrijwel alle populaties worden door tellingen gevolgd. En toch werden we nog verrast met de vondst van een nieuwe populatie.

Ontwikkeling populaties

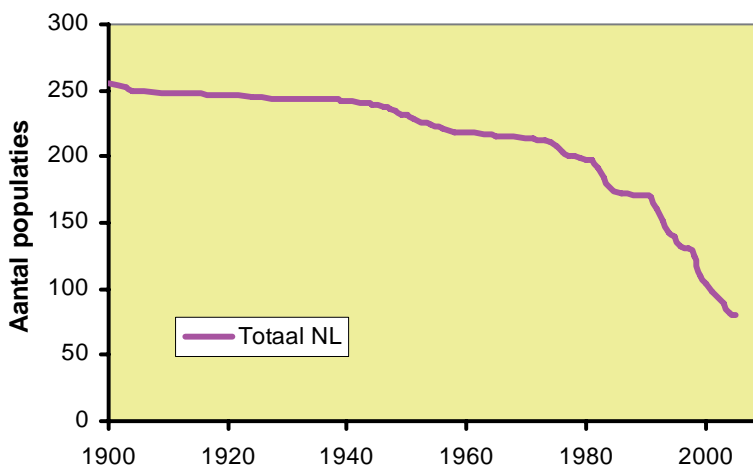
Oude en recente waarnemingen zijn doorgespit voor een overzicht van het populatieverloop sinds 1900 en om twijfelgevallen en slecht onderzochte plekken in kaart te brengen. Het oorspronkelijke aantal populaties wordt geschat op rond 255. Dit is waarschijnlijk nog een onderschatting omdat de oude waarnemingen minder gedetailleerd zijn vastgelegd. Uit het verloop blijkt een steeds sterker wordende achteruitgang: van 2% per 10 jaar vóór 1970, via 10% per 10 jaar tussen 1970 en 1990 naar 21% per 10 jaar na 1990... Op de nieuwe Rode Lijst staat het gentiaanblauwtje nu dan ook als bedreigd te boek.

Gelukkig zijn er nog behoorlijk wat populaties over, waaronder ook een aantal grote. Uit het meest recente overzicht blijkt dat het aantal populaties van het gentiaanblauwtje in 2006 nog 81 bedraagt. De populatie van het Rouwven in Noord-Brabant is dit jaar ontdekt. Ook op de Groote heide bij Eindhoven zijn drie plekken met lage aantallen eitjes ontdekt, maar de komende jaren moeten leren of hier daadwerkelijk sprake is van een populatie. Verdwenen zijn een paar populaties waarvoor dat al gevreesd moest worden: Glane, Hardenberg, Lemselermaten, Witterveld en De Zoom. Maar er zijn ook weer twee plekken opnieuw gekoloniseerd, op Lankheet en de Duivelshof! Voor de laatste locatie moet de bronpopulatie mogelijk wel 5 km verderop in Duitsland worden gezocht. Dit geeft opnieuw aan dat de mobiliteit van het gentiaanblauwtje toch niet moet worden onderschat.

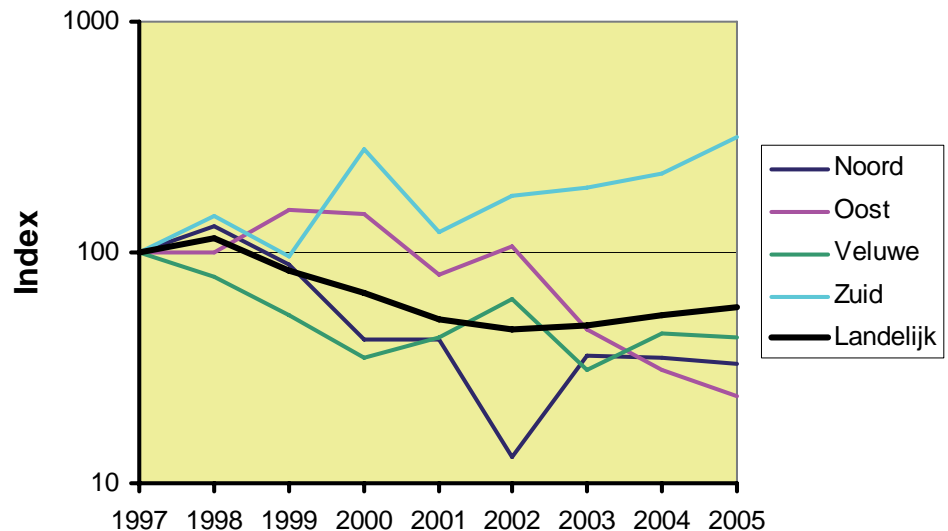

Figuur 1: Ontwikkeling van het aantal populaties van het gentiaanblauwtje in Nederland vanaf 1900; uitgezet is het aantal locaties waar eitjes of meerdere vlinders zijn geteld, tot het laatste jaar van waarneming (bron: De Vlinderstichting)

De monitoring door het tellen van eitjes op vaste plekken, geeft aan dat de aantallen landelijk sinds de start in 1997 met 42% zijn afgenomen, maar dat de index sinds de start van het beschermingsplan is toegenomen van 46 naar 58 (Figuur 2). Dit is vooral te danken aan de vooruitgang in het zuiden en herstel in het noorden. In het noorden is de toestand gemiddeld stabiel. Alleen in het oosten doet zich een zorgelijke achteruitgang voor. Daarom is in 2006 ook meer aandacht aan beheeradvies in deze regio besteed.

Figuur 2: Ontwikkeling van de aantallen gentiaanblauwtjes in Nederland tussen 1997 en 2005; uitgezet is de index van het aantal getelde eitjes, met een startwaarde 100 in 1997 (bron: Landelijk Meetnet Dagvlinders, De Vlinderstichting / CBS)

De voorlopige resultaten suggereren dat 2006 geen slecht jaar was. In elk geval werden in de Malpie en op de Plateaux en het Hageven nog nooit zoveel eitjes geteld als dit jaar! De regenval in augustus zorgde voor optimale omstandigheden voor activiteit van knoopmieren. Aan de andere kant kwamen de klokjesgentianen door de droge julimaand veelal pas laat in bloei. Het lijkt het erop dat dit vooral in kleinere, droogtegevoelige terreinen ervoor zorgt dat er niet voldoende gentianeknoppen zijn op het moment dat de vlinders hun eitjes afzetten. Dit vraagt om verder onderzoek, maar ook om verdere inspanningen voor hydrologisch herstel!

Website

De website over het Beschermingsplan Gentiaanblauwtje www.gentiaanblauwtje.nl informeert terreinbeheerders, beleidsmakers en het grote publiek over het gentiaanblauwtje. Het beschermingsplan, een samenvatting ervan en een brochure over het wenselijke beheer voor het gentiaanblauwtje kunnen als pdf-bestand worden opgehaald. Met regelmaat zijn ook in 2006 nieuwtjes en persberichten over het gentiaanblauwtje en de voortgang van de uitvoering van het beschermingsplan opgenomen. Uw bijdrage is ook van harte welkom! De website is sinds de lancering zo'n 12.000 keer geraadpleegd. De bezoekfrequentie is gestaag toegenomen van enkele honderden keren per maand in 2005 tot ca. 1000 keer per maand in de tweede helft van 2006.

Publicaties

In 2006 verschenen geen artikelen in het kader van het beschermingsplan. Wel voltooide studente Hanneke de Leeuw van de UvA een modelmatig onderzoek naar de duurzaamheid van de populaties van het gentiaanblauwtje in Drenthe. Publicaties hierover worden nog voorbereid. De resultaten tonen een sterk najlen van het verdwijnen van populaties volgend op de versnippering van het heidelandschap. Het onderzoek benadrukt het belang van grote populaties, niet alleen voor hun

eigen voortbestaan, maar ook als bron voor herkolonisatie van omliggende kleinere gebieden. Al met al bevestigt het onderzoek dat het behoud van het gentiaanblauwtje een aanhoudende stevige ambitie van het heideherstel vereist!

Inventarisatie, advies en uitvoering

Meer dan vijftientig terreinen zijn bezocht om advies voor het terreinbeheer te geven. Ook is een aantal slecht onderzochte plekken nader onderzocht door vrijwilligers. Dit gebeurde op plekken met bij Stichting FLORON bekende groeiplaatsen van gentianen. Tien van de gevraagde 21 km-hokken werd bekeken. In zeven km-hokken werden nog gentianen gevonden, maar alleen in Noord-Brabant op de **Groote heide** en het Veeven bezuiden Eindhoven werden ook eitjes van het gentiaanblauwtje gevonden. Dit was een grote verrassing! Waarschijnlijk hangen deze vondsten samen met een aanzet tot herintroductie door het Brabants Landschap op de aangrenzende Stratumse heide. Dankzij herstelwerkzaamheden zijn in deze gebieden grote aantallen klokjesgentianen teruggekomen en op zeker één van de plekken zijn ook de waardmieren talrijk. De potenties zijn dus goed, maar de aantallen eitjes zijn nog te gering om van een kansrijke populatie te spreken. Versterking zou dus nodig kunnen zijn. Dit zal komend jaar worden bekeken. Ondertussen wordt het herstelbeheer voortgezet.

In **Drenthe** gaat grootschalig hydrologisch herstel plaatsvinden op het Dwingelderveld. De goed in kaart gebrachte verspreiding van het gentiaanblauwtje wordt daarbij meegenomen om te voorkomen dat vernatting leidt tot schade aan het leefgebied.

In **Friesland** is het voortbestaan van het populatienetwerk van Delleburen-Zandhuizen ondanks herstelwerk erg onzeker. De gentianengroeiplaatsen zijn sterk versnipperd in het agrarisch landschap. Alleen de populatie van Delleburen ontwikkelt zich goed.

In **Overijssel** komt het gentiaanblauwtje nu vrijwel alleen nog voor in Zuidoost-Twente. Daar kan de uitwisseling tussen de populaties nog flink worden versterkt door uitbreiding van bestaande plekken en herstel van verbindende schakels. Zo kan het Haaksbergerveen verder worden ontwikkeld als een verbinding tussen het Buurserzand en het Haaksbergerveen. Er is voorgesteld om het kwetsbare populatienetwerkje bij het Aamsveen te versterken door inbreng van met eitjes belegde gentianen vanuit Kersdijk. Voor grensoverschrijdend herstel zijn er mogelijkheden bij het Hundfelder Moor en het Gilderhauser Venn.

In **Gelderland** heeft Nationaal Park De Hoge Veluwe grote ambities voor heideherstel op het Deelensche Veld. Daarbij zullen vrijwilligers verdere kleinschalige werkzaamheden voor het gentiaanblauwtje uitvoeren.

In **Noord-Brabant** lijkt de Landschotse heide zich goed te ontwikkelen als mogelijk toekomstig leefgebied voor het gentiaanblauwtje. De herstelwerkzaamheden op de Oirschotse heide zijn in een nieuw daglicht komen te staan, nu daar een nieuwe populatie in de buurt is ontdekt. Ook bij de Lieropsche heide, de Leenderheide, de Strijbeeksche heide en bij Geldrop zijn mogelijkheden voor uitbreiding en aaneenschakeling van leefgebied. Samen met vrijwilligers, Staatsbosbeheer, Brabants Landschap en de Bosgroep Zuid kan hier al op korte termijn veel worden bereikt. Pas op langere termijn lijken er mogelijkheden voor geschikt leefgebied op de Roversche heide en de Oisterwijksche heide.

Maatregelen op Landgoed Den Treek hebben gezorgd voor uitbreiding van de aantallen klokjesgentianen bij de enig overgebleven populatie in de Provincie **Utrecht**. Er wordt nu uitgezocht hoe kleinschalig maatwerk ook voor herstel van de zeer kleine populatie gentiaanblauwtjes kan zorgen. Komend jaar gaat ook worden uitgezocht welke gebieden voor het

gentiaanblauwtje zouden moeten worden aangepakt om de verbindingzone tussen Heuvelrug en Veluwe vorm te geven.

In **Limburg** is de laatste populatie gentiaanblauwtje van De Zoom verdwenen. Dit is des te tragischer omdat de ontwikkelingen bij de nabijgelegen Leveroyse Dijk en verderop rond De Banen hoop gaven voor uitbreiding van de populatie. Met Staatsbosbeheer wordt nu overlegd hoe de situatie kan worden verbeterd en wat de randvoorwaarden zouden moeten zijn om te zijner tijd tot herintroductie over te gaan.

In **Noord-Holland** is het gentiaanblauwtje al in 1966 uit het Gooi verdwenen. Ondertussen is er door het Goois Natuurreservaat hard gewerkt aan herstel. In 1996 werd vastgesteld dat er weliswaar veel gentianen waren teruggekeerd, maar dat de waardmieren nog ontbraken. In 2007 zal de toestand opnieuw worden beoordeeld.

Grensoverschrijdend zijn er twee aandachtsgebieden. Voor samenwerking met Vlaanderen is overleg gestart met de Dienst Landelijk Gebied en de Vlaamse Landmaatschappij, om te bekijken of het gentiaanblauwtje een plaats kan krijgen in de plannen rond het herstel van bestaande natuur en de inrichting van nieuwe natuurgebieden. De mogelijkheden zullen ook worden besproken bij de evaluatie van het Vlaamse beschermingsplan voor het gentiaanblauwtje. Samenwerking met Duitsland kan vooral kansen bieden voor Zuidoost-Twente. De mogelijkheden zullen allereerst in het veld worden verkend.

Blauwe Brigade

In **Overijssel** blijft de Blauwe Brigade actief, een netwerk van vrijwilligers dat wordt aangestuurd door Landschap Overijssel met advies van De Vlinderstichting. In zes terreinen zijn er mogelijkheden voor verder kleinschalig herstel voorgesteld. Het voorbeeld van Overijssel is al enige jaren opgevolgd in andere provincies. In **Noord-Brabant** is de in 2005 opgerichte Blauwe Brigade Brabant samen met andere vrijwilligers in negen terreinen actief. Margreet ter Horst en José de Jonge van het IVN-Consulentschap Brabant coördineren dit werk. In **Gelderland** is in de zomer van 2006 een Blauwe Brigade in samenwerking met Landschapsbeheer Gelderland opgericht. Deze richt zich vooral op de Veluwe en de Gelderse Vallei. In **Drenthe** en **Friesland** blijven vrijwilligers voor het gentiaanblauwtje actief onder de vlaggen van Landschapsbeheer Drenthe / Stichting Veldwerk Nederland en Landschapsbeheer Friesland. In Drenthe wordt jaarlijks in een tiental terreinen gewerkt. Er wordt ook hier gedacht aan de oprichting van een Blauwe Brigade in samenwerking met Vereniging Natuurmonumenten. In Friesland zal na het herstelwerk rond Delleburen en Zandhuizen ook aandacht worden besteed aan de verbinding met het Drents-Friese woud.

Monitoring

Vrijwel alle populaties van het gentiaanblauwtje worden nu door tellingen van de eitjes gevolgd. Voor nog maar zes populaties is dit niet het geval. Omdat niet alle plekken systematisch worden geteld, worden voor een nog wat groter aantal van 10 locaties tellers gezocht het Landelijk Meetnet Dagvlinders, zodat zowel lokaal als landelijk de ontwikkelingen in de populaties van het gentiaanblauwtje goed gevolgd kunnen worden.

Onderzoek

In Overijssel werden in 2006 de plagplekken van de Blauwe Brigade opnieuw bezocht en beschreven. In 2003 was al geconstateerd dat de verjonging van klokjesgentianen twee jaar na het plaggen goed op gang was gekomen. Na drie jaar werd de eerste ei-afzet in een plagplek waargenomen. Nu, na 5 jaar, werd al op 70% van de plekken in terreinen

met gentiaanblauwtjes afzet van eitjes gevonden. Het gentiaanblauwtje profiteert nu dus daadwerkelijk van het kleinschalig plaggen!

Leefgebiedenbeleid

Komend jaar is voor het beleid rond soortgerichte bescherming een overgangsjaar. Het is ook het laatste jaar van het Beschermingsplan Gentiaanblauwtje. Daarna wordt voor soortenbescherming het nieuwe 'Leefgebiedenbeleid' ingevoerd, waarbij beschermingsmaatregelen veel meer tussen de verschillende bedreigde soorten binnen concrete gebieden moeten worden afgestemd. De Vlinderstichting is actief bij dit proces betrokken en neemt ook deel aan de Deskundigenteams van het kennisnetwerk Ontwikkeling Beheer Natuurkwaliteit. Daarbij zal de rol van het gentiaanblauwtje als vlaggenschip voor de natte heide zeker worden ingebracht.

Actiepunten voor 2007

Voor 2007 staan de volgende actiepunten op het programma:

- voortzetting van de uitvoering van kleinschalige maatregelen door de Blauwe Brigades Brabant, Gelderland en Overijssel, door Landschapsbeheer Drenthe en Friesland en de beheerder van Landgoed Den Treek in Utrecht;
- afronding inventarisatie van slecht onderzochte plekken en potentieel geschikte gebieden (m.n. in Noord-Brabant). In juli 2007 is de klokjesgentiaan Soort van de Maand en zal hiervoor extra aandacht worden gevraagd;
- grensoverschrijdende mogelijkheden in Vlaanderen en Duitsland onderzoeken en benutten;
- het onderhouden van de website en het blijven actualiseren van de informatie over lopende ontwikkelingen;
- uitbreiding van de monitoring tot een volledige landelijke dekking;
- evaluatie van de uitvoering van het beschermingsplan en inbedding van de bescherming van het gentiaanblauwtje in het nieuwe Leefgebiedenbeleid.

Dankwoord

De uitvoering van het Beschermingsplan Gentiaanblauwtje wordt voor het grootste deel gefinancierd door het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) samen met de Provincies Drenthe, Friesland, Overijssel, Gelderland, Noord-Brabant, Limburg en Utrecht. De Vlinderstichting coördineert de uitvoering van het plan.

Bij de uitvoering van het Beschermingsplan Gentiaanblauwtje zijn vele partijen betrokken. Vanuit diverse provincies, terreinbeheerders en de provinciale instanties voor landschapsbeheer is een sterke betrokkenheid

bij het beschermingsplan gegroeid. Mijn collega's van De Vlinderstichting wil ik bedanken voor de inzet bij het veldwerk, de verzorging van de website en de administratie. De Vlinderwerkgroep Drenthe leverde met de inzet van vele vrijwilligers ook dit jaar weer een grote inspanning. En verder gaat veel dank ook uit naar de vele andere vrijwilligers die betrokken zijn bij de monitoring en het verzamelen van waarnemingen. Gezamenlijk blijven we ons inzetten voor een herstel van het gentiaanblauwtje in Nederland!
Michiel Wallis de Vries – De Vlinderstichting

B. van Rijsewijk